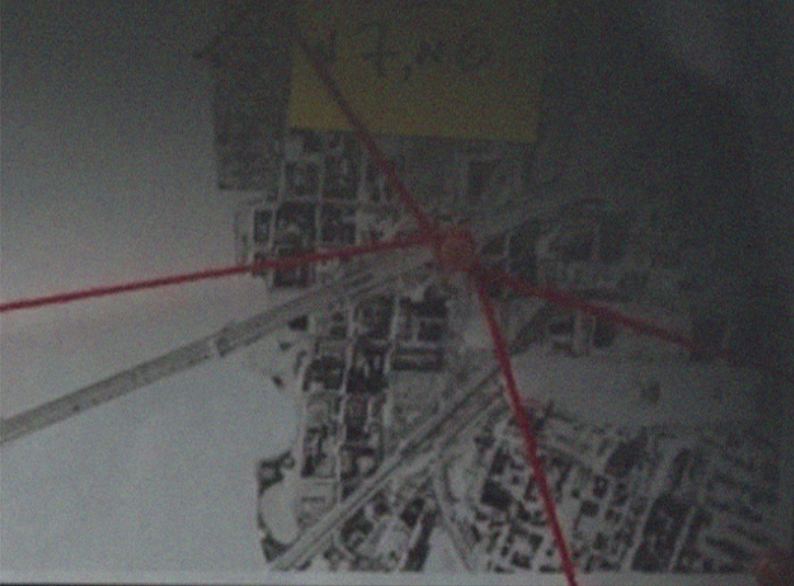

ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ՆԿԱՏՄԱՍԲ
ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ ԶՆՆՈՒԹՅԱՆ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ԴԱՍ 4

ԲՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ԵՆԹԱՐԿՎԱԾ ԵՐԵՒԱՅԻՆ ՏՈՒԺՈՂ ՃԱՆԱԶԵԼՈՒ ՀԻՄՔԵՐԸ, ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ ԵՎ ԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԸ

Այս դասի (մոտիվացնող
ներածական տեսանյութ+դասի
տեքստ+բառարան+ինքնաստուգիչ հարցեր)
յուրացման համար անհրաժեշտ է
240 րոպե / 4 ժամ:

ՄՈՏԻՎԱՑՆՈՂ ՆԵՐԱԾԱԿԱՆ ՏԵՍԱՆՅՈՒԹ
(Հասանելի է Արդարադատության ակադեմիայի
կայքի հեռաուսուցման բաժնում):

Քրեական դատավարությունն իրականացվում է ոչ միայն հանցագործությունը բացահայտելու և մեղավորներին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու, այլև հանցագործության արդյունքում տուժողի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունն ապահովելու նպատակով: Ժամանակակից քրեական արդարադատության համակարգում տուժողի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության ապահովումը հանդիսանում է քրեական դատավարության կարևորագույն և առանցքային խնդիրներից մեկը:

Տուժողը քրեական դատավարությանը մասնակցում է որպես մեղադրանքի կողմի սուբյեկտ և գործով օժտված է սեփական շահերով, որոնց ապահովման համար օրենսդիրը նրան օժտել է մի շարք դատավարական իրավունքներով ու պարտականություններով (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 59-րդ հոդված): *Տ.Քամայանի* վերաբերյալ 2010 թվականի մարտի 26-ի

Մինչև 10 րոպե

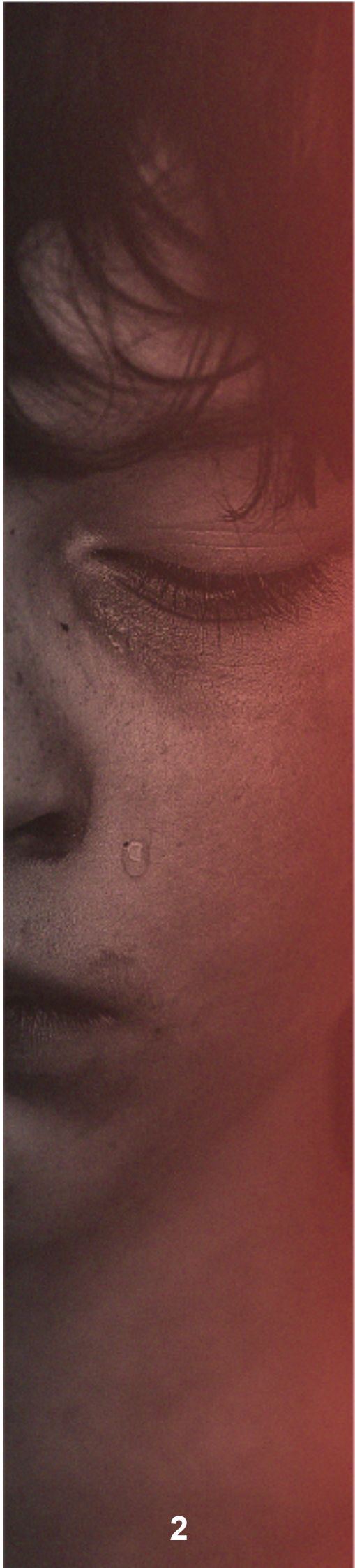
Ուշադրությամբ
կարդացե՛ք
տեքստը (օգտվելով
բառարանից) և
այն յուրացնելուց
հետո միայն անցե՛ք
ինքնաստուգիչ
հարցերին:

Մինչև 175 րոպե

թիվ ԵՇԴ/0097/01/09 որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իրավական դիրքորոշում է ձևավորել առ այն, որ «(...) «իր խախտված իրավունքները վերականգնելու (...) համար» սահմանադրական ձևակերպումը որոշակիորեն վերաբերելի է նաև քրեական գործով տուժողին (նաև տուժողի իրավահաջորդին), քանի որ տուժողն այն անձն է, որի իրավունքները հանցագործությամբ խախտվում են: Ընդ որում, տուժողի իրավաչափ շահերի շրջանակում է իրեն հասցված վնասի վերականգնումը, իրեն վնաս պատճառած արարքի հանգամանքների լրիվ բացահայտումը ու դրա ճիշտ քրեաիրավական որակումը, իր նկատմամբ հանցանք կատարած անձի դատապարտումը և արդարացի պատժի նշանակումը: Այդ շահերի ապահովման երաշխիքներից է տուժողի իրավունքը, որպեսզի իր գործով դատական քննությունն ընթանա «արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ» (...) (կետ 18)»: Հետևաբար, քրեական դատավարության ընթացքին տուժողի մասնակցությունը մի կողմից անհրաժեշտ նախապայման է վերջինիս իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունն ապահովելու համար, մյուս կողմից՝ նպաստում է քրեական գործի հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտմանը:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 58-րդ հոդվածի համաձայն՝ «1. Տուժող է ճանաչվում այն անձը, ում քրեական օրենսգրքով չթուլյատրված արարքով անմիջականորեն պատճառվել է բարոյական, ֆիզիկական կամ գույքային վնաս: Տուժող է ճանաչվում նաև այն անձը, ում կարող էր անմիջականորեն պատճառվել բարոյական, ֆիզիկական կամ գույքային վնաս, եթե ավարտվեր քրեական օրենսգրքով չթուլյատրված արարք կատարելը:

2. Տուժող ճանաչելու մասին որոշումն ընդունում է հետաքննության մարմինը, քննիչը, դատախազը կամ դատարանը»:

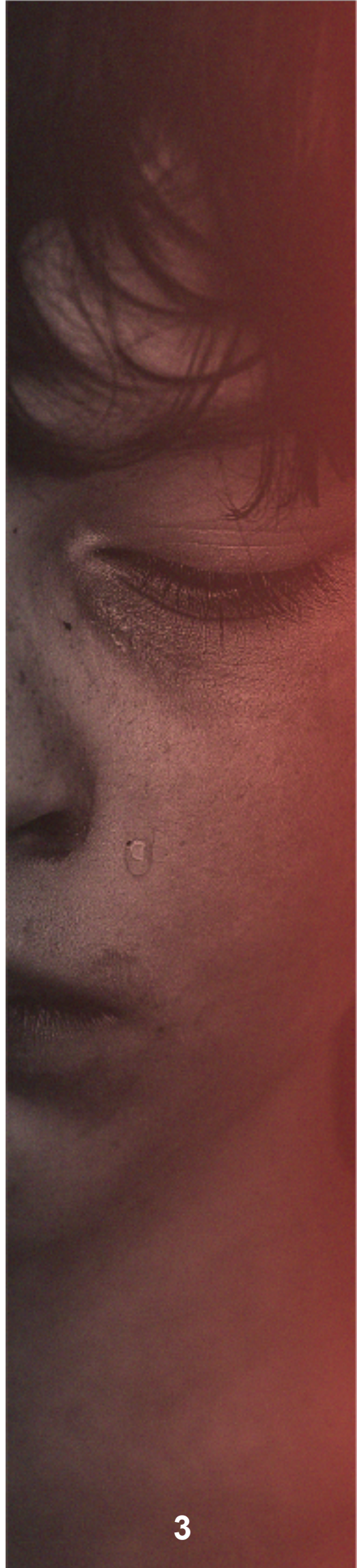
Օրենսգրքի 59-րդ հոդվածի համաձայն՝ «(...) 5. Տուժողը կարող է ճանաչվել իրավաբանական անձը, որին հանցագործությամբ պատճառվել է բարոյական կամ նյութական վնաս: Տվյալ դեպքում տուժողի իրավունքները և պարտականություններն իրականացնում է իրավաբանական անձի ներկայացուցիչը»:

Անչափահաս տուժողի իրավական վիճակի առանձնահատկություններին դեռ կանոնադաշտնաբ. այստեղ նշենք, որ «տուժող» հասկացությունը, որպես իրավաբանական կատեգորիա, բնութագրվում է ինչպես իրավական, այնպես էլ դատավարական հատկանիշներով: Որպես իրավական հասկացություն, այն արտացոլում է ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձին անմիջականորեն հանցագործությամբ վնաս պատճառելու օբյեկտիվ փաստը: Դատավարական իմաստով այն սահմանում է, թե ինչպիսի պայմաններում և կարգով է հանցագործությունից վնաս կրած անձը դառնում քրեական դատավարության մասնակից՝ ձեռք բերելով որոշակի դատավարական իրավունքեր և պարտականություններ¹:

ՌԴ սահմանադրական դատարանը, անդրադառնալով տուժող ճանաչելու հիմնախնդրին, 2005թ. հունվարի 18-ի իր թիվ 131- Օ որոշման մեջ իրավական դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ Սահմանադրությամբ ամրագրված անձի իրավունքների

---

¹ՏԵՍ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2013թ. փետրվարի 15-ի իր թիվ ԵԿԴ/0077/11/12 որոշումը:

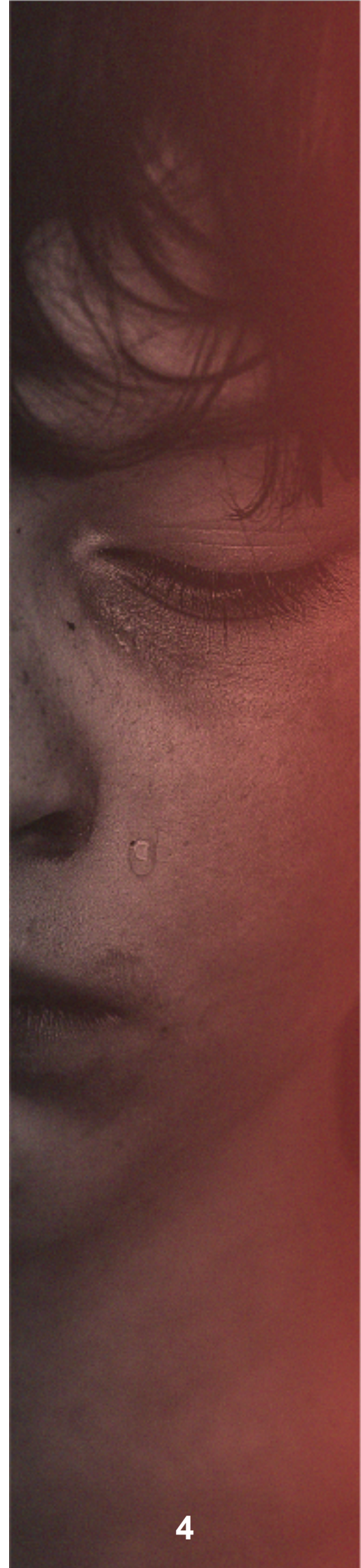

և օրինական շահերի պաշտպանությունը քրեական դատավարությունում իրականացվում է ոչ թե նրան ձևական առումով այս կամ այն դատավարական կարգավիճակ տալով, մասնավորապես՝ տուժող ճանաչելով, այլ որոշակի էական հատկանիշների առկայության դեպքում, որոնք բնութագրում են այդ անձի փաստացի կարգավիճակը որպես համապատասխան իրավունքների պաշտպանության կարիք ունեցողի: Դատարանի գնահատմամբ, անձի՝ որպես տուժողի իրավական վիճակը դատավարությունում հաստատվում է ըստ նրա փաստացի կարգավիճակի. նա միայն դատավարական առումով ձևակերպվում է տուժող ճանաչելու որոշմամբ, այլ ոչ թե տուժող է դառնում կամ ձևակերպվում վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից²:

Տուժող կարող են ճանաչվել բացառապես ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձինք, դրանցից զատ իրավունքի որևէ այլ սուբյեկտ քրեական դատավարությունում տուժող չի կարող ճանաչվել, իսկ յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքով տուժող ճանաչման ենթակա սուբյեկտների (ֆիզիկական և իրավաբանական անձի) որոշման համար միայն քրեական դատավարության օրենսգիրքը բավարար չէ, որը սահմանում է տուժող հասկացության միայն դատավարական հատկանիշը: Տուժող հասկացության իրավական հատկանիշը պարզաբանելու համար անհրաժեշտ է նաև վերլուծել այլ իրավական ակտեր, որոնց շարքում առանցքային է, մասնավորապես, քրեական օրենսդրությունը, իսկ կոնկրետ հանցագործության առանձնահատկություններից

---

²Տե՛ս ՌԴ սահմանադրական դատարանի 2005 թվականի հունվարի 18-ի թիվ 131-Օ որոշումը, <http://www.rg.ru/2005/06/15/opredelenie-ks-dok.html>

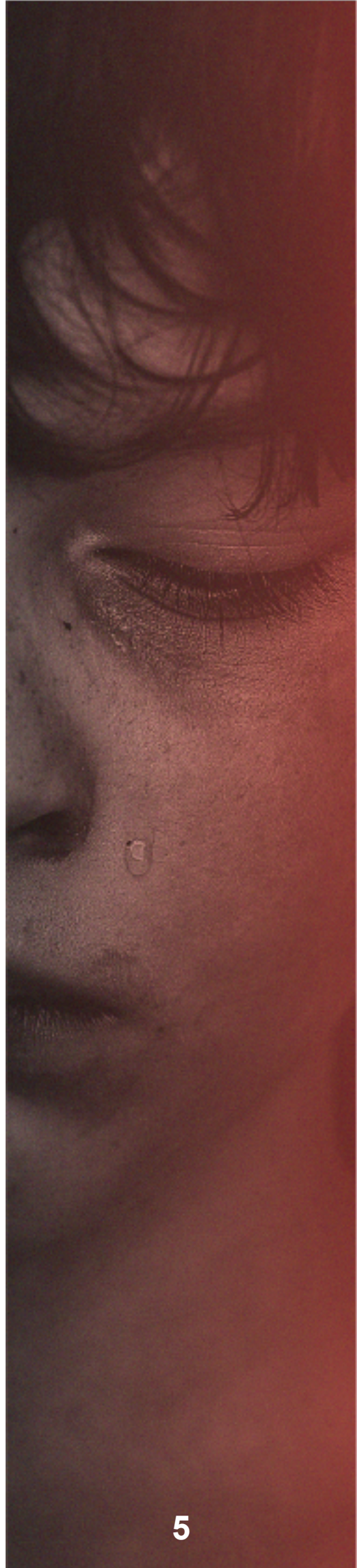
ելնելով՝ նաև քաղաքացիական օրենսդրությունը և այլ իրավական ակտերը:

Այս հետևությունը պայմանավորված է մասնավորապես այն հանգամանքով, որ **«հանցագործությամբ անմիջականորեն պատճառված գույքային, ֆիզիկական և բարոյական վնաս»** հասկացությունների պարզաբանումը հնարավոր չէ միայն քրեական դատավարության օրենսդրությամբ. դա հնարավոր է նախևառաջ քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասի կոնկրետ հանցակազմերի վերլուծության միջոցով, առանձին դեպքերում նաև քաղաքացիական օրենսդրության և այլ իրավական ակտերի վերլուծության միջոցով, որոնք ունեն սկզբունքային նշանակություն քրեական դատավարությունում տուժող (նաև քաղաքացիական հայցվոր) ճանաչելու հարցերի լուծման համար:

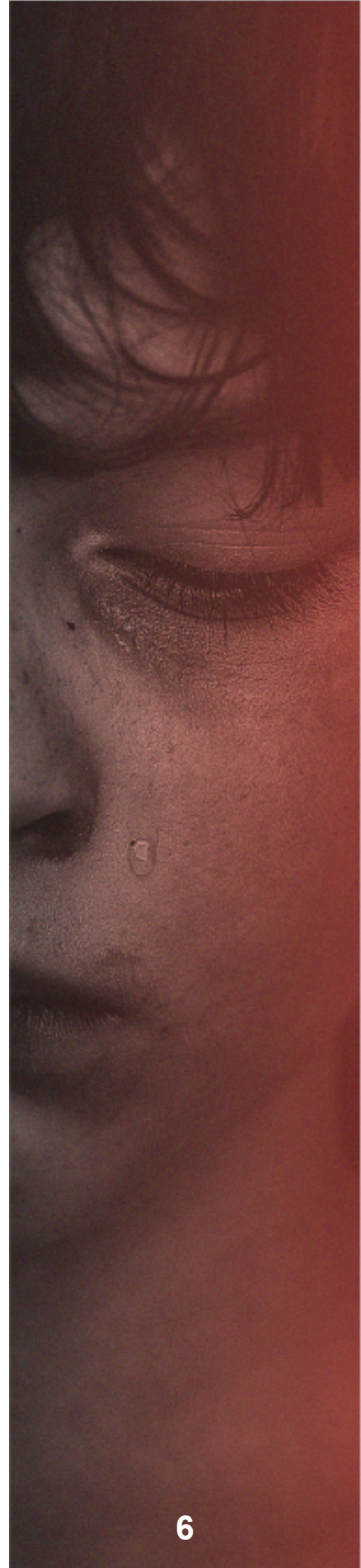
Այլ կերպ ասած, տուժողը միայն քրեադատավարական հասկացություն չէ, այն միջճյուղային, նախևառաջ՝ քրեաիրավական հասկացություն է³: Հետևաբար, քրեական դատավարությունում տուժող ճանաչելու հարցի ճիշտ լուծման համար մեթոդաբանական նշանակություն ունի քրեական, քրեադատավարական և կոնկրետ հանցագործության բնույթից և առանձնահատկություններից ելնելով՝ նաև այլ օրենսդրության պահանջների համակարգային վերլուծությունը:

---

³Այս մասին տե՛ս նաև Красиков А.Н., *Сущность и значение согласия потерпевшего в советском уголовном праве* // под ред. проф. И.С. Ноя, Саратов, 1976, Божьев В. *Предпосылки обеспечения интересов потерпевшего в уголовном процессе*// *Законность*, 2005, N 11 // <https://www.lawmix.ru/comm/240>

Այս տեսանկյունից մենք համակարծիք ենք Վ. Բոժևի այն մատեցումներին, որ քրեաիրավական և դատավարական խառը հարցեր հետազոտելիս պետք է նկատի ունենալ, որ քրեական դատավարության գոյությունը դետերմինացված (պայմանավորված) է քրեական իրավունքով, այն (քրեական դատավարությունը) համարվում է քրեական օրենքի նորմերի կիրառման եզակի մղանք, խողովակ և քրեաիրավական հարաբերությունների սուբյեկտների կողմից իրենց նյութաիրավական պահանջներն իրականացնելու եզակի եղանակ: Քրեական իրավունքն ազդում է քրեական դատավարության մի շարք նորմերի, նույնիսկ՝ ինստիտուտների ձևավորման վրա, իսկ քրեական դատավարությունն, իր հերթին, ստեղծում է նախադրյալներ և որոշում է քրեական օրենսգրքի նորմերի կիրառման կառուցակարգերը: Դրա հետ կապված մի շարք նյութաիրավական և դատավարական հասկացություններ և կառուցակարգեր փոխգործակցում են (օրինակ՝ հանցակազմ և ապացուցման առարկա, հանցագործության սուբյեկտ և մեղադրյալ), **որոնց շարքում է նաև տուժողի քրեադատավարական հասկացությունը:** Հեղինակը շարունակելով նշում է, որ ցավոք այնպես է ստացվել, որ քրեական օրենսգրքում հանցագործությունից տուժող անձի բնորոշումը բացակայում է, դրա համար քրեական դատավարության օրենսգրքում օրենսդիրը ստիպված է եղել տալու տուժողի ոչ միայն քրեադատավարական, այլև քրեաիրավական հասկացությունը: Մասնավորապես նշելով, որ անձը համարվում է տուժող, եթե դրա համար առկա են նյութաիրավական նախադրյալներ, այսինքն՝ քրեորեն պատժելի վնաս, որը պատճավել է հանցագործությամբ, օրենսդիրը դրանով իսկ տալիս է տուժողի քրեաիրավական հասկացությունը: Անձին քրեական գործով տուժող ճանաչելու հարցը կարող է լուծվել միայն պայմանով, որ անձին հանցագործությամբ

պատճառվել է վնաս, որը նախատեսված է քրեական օրենսգրքի հատուկ մասի նորմերով⁴:

Այսինքն, քրեաիրավական հարաբերության որևէ սուբյեկտի քրեական գործով տուժող ճանաչելու համար նախևառաջ անհրաժեշտ է, որ այն լինի ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձ, այնուհետև պարզել՝ նրան հանցագործությամբ պատճառվել է, արդյոք, այնպիսի գույքային, ֆիզիկական կամ բարոյական վնաս (իրավաբանական անձի դեպքում՝ բարոյական և նյութական վնաս), որը նախատեսված է հենց քրեական օրենսգրքի համապատասխան հանցակազմում, որպես դրա պարտադիր հատկանիշ, և որի պատճառման համար նախատեսված է քրեական պատիժ (անմիջական պատճառական կապը), և որը հիմք է ՅՅ քր. դատ. օր.-ի 58-րդ հոդվածի և 59-րդ հոդվածի 5-րդ մասի ուժով նրան քրեական դատավարությունում տուժող ճանաչելու համար: Այլ կերպ ասած, տուժող ճանաչելու որոշում կայացնելիս իրավասու սուբյեկտի տրամադրության տակ պետք է լինեն բավարար հիմքեր առ այն, որ հանցագործությունից վնաս է կրել հենց ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձը, և որ այդ վնասը հանցակազմի հատկանիշ հանդիսացող այն վնասն է (վնասները), որը (որոնք) պատճառվել է (են) անմիջականորեն հանցագործությամբ և սահմանված է (են) ՅՅ քր. դատ. օր.-ի 58-րդ հոդվածով և 59-րդ հոդվածի 5-րդ մասով, և որի (որոնց) առաջացման համար անձն ենթակա է քրեական պատժի:

Այս գաղափարախոսությունը համապատասխանում է հանցագործության օբյեկտի, օբյեկտիվ կողմի և հանցագործության հետևանքների վերաբերյալ քրեական

---

⁴Божьев В., Предпосылки обеспечения интересов потерпевшего в уголовном процессе // Законность, 2005, N 11 // <https://www.lawmix.ru/comm/240>

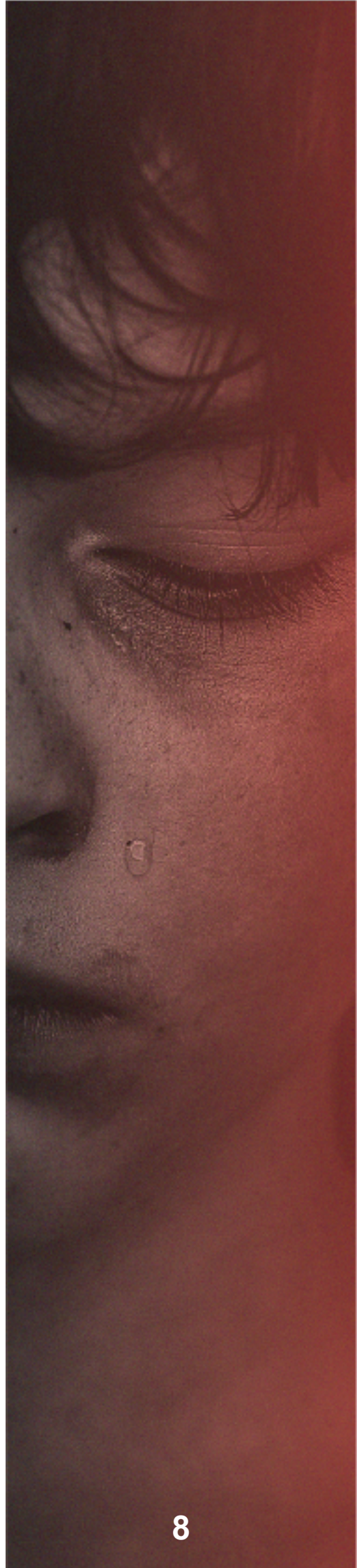

իրավունքի դրույթներին:

ՀՀ քր. օր.-ի 18-րդ հոդվածը սահմանում է, որ հանցագործությունն է համարվում հանրորեն վտանգավոր, մեղավորությամբ կատարված այն արարքը, որը նախատեսված է քրեական օրենսգրքով: ՀՀ քր. օր.-ի Հատուկ մասում սահմանված են քրեաիրավական պաշտպանության ներքո գտնվող շահերին վնաս պատճառող արարքները: Հանցագործությունը կարող է առաջացնել բազմաթիվ հետևանքներ, որոնք կարող են լինել ինչպես նյութական, այնպես էլ ոչ նյութական բնույթի, իրավունքների խախտման տեսքով և այլն: Եվ որպեսզի որոշվի, թե տվյալ դեպքում ով կարող է լինել տուժող, անհրաժեշտ է վերլուծել կոնկրետ հանցակազմը և, նախևառաջ, այդ հանցագործության օբյեկտը և օբյեկտիվ կողմը, մասնավորապես՝ այն, թե որ շահի պաշտպանության համար է քրեականացվել տվյալ արարքի կատարումը, և որ շահի խախտման և վնաս պատճառելու համար է առաջանում քրեական պատասխանատվությունը: Այս հանգամանքի հաշվառմամբ է, որ տուժող սուբյեկտի հասկացությունը սահմանելիս օրենսդիրը քրեական դատավարության օրենսգրքում պարտադիր պայման է նախատեսել հանցագործության և տուժողի կրած գույքային, բարոյական կամ ֆիզիկական վնասի (իրավաբանական անձի դեպքում՝ բարոյական և նյութական վնասի) միջև անմիջական պատճառական կապը⁵: Այս չափանիշների գործնական կիրառման արդյունքում

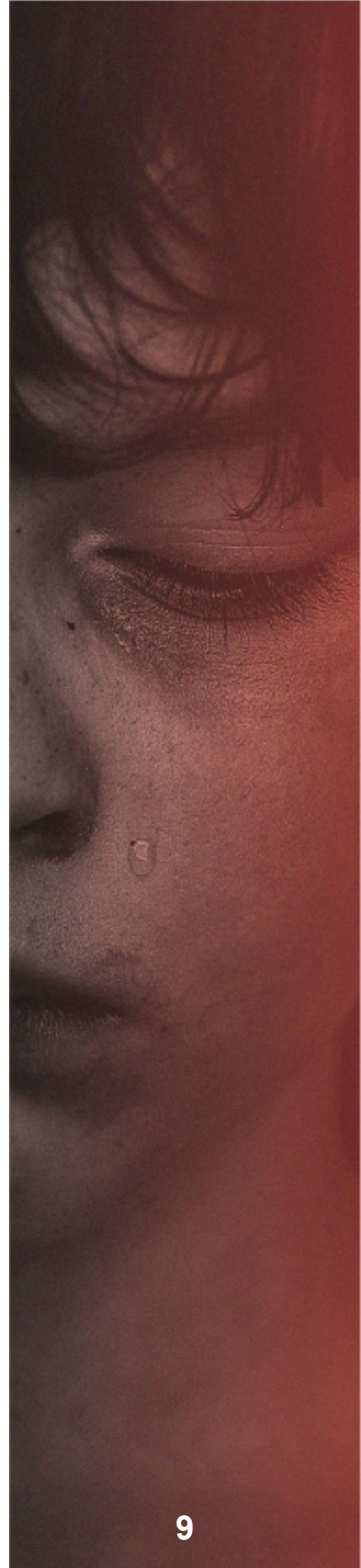
⁵Այս հարցերի մասին մանրամասն տե՛ս Մարաբյան Ս. Քրեական դատավարությունում հայց հարուցելու և հայցվոր ճանաչելու հիմնահարցերն ըստ ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծի // ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագծի հիմնախնդիրներին նվիրված գիտական հոդվածների ժողովածու, Երևան, 2014, էջեր 374-401:

Է, որ հնարավոր է դառնում բացառել այնպիսի անձանց տուժող ճանաչելու հնարավորությունը, ովքեր հանցագործության կատարման արդյունքում թեև կրում են որոշակի գույքային վնասներ, սակայն տուժողի դատավարական կարգավիճակ չեն կարող ձեռք բերել, քանի որ կոնկրետ հանցակազմի կողմից քրեաիրավական պաշտպանության տակ չեն վերցված այդ անձանց կողմից կրած գույքային վնասները, օրինակ, ապահովագրական ընկերությունները, ովքեր հատուցում են տուժողներին պատճառված վնասները, չեն կարող տուժող և հայցվոր ճանաչվել և հանցանք կատարած անձի նկատմամբ քրեական վարույթում գույքային և այլ պահանջներ ներկայացնել: Նույն կերպ տուժող չեն կարող ճանաչվել այն անձինք, ովքեր կրել են որոշակի հոգեկան ապրումներ, բարոյական զրկանքներ իրենց հարազատի նկատմամբ իրականացված հանցագործության արդյունքում, կամ կատարել են տուժողի բուժման կամ հուղարկավորության ծախսերը և այլն. նրանք, կապված կոնկրետ իրավիճակից, կարող են ճանաչվել տուժողի իրավահաջորդ, օրինական ներկայացուցիչ, իսկ որոշ դեպքերում՝ զուտ քաղաքացիական հայցվոր և այլն:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ դրանում «անչափահաս տուժող» առանձին հասկացություն կամ նրա իրավական վիճակի հատուկ կարգավորումներ առկա չեն, ինչը նշանակում է, որ ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 58-րդ, 59-րդ հոդվածներում տեղ գտած կարգավորումները հավասարապես վերաբերում են նաև անչափահաս տուժողին, իսկ թե որոնք են անչափահասին տուժող ճանաչելու չափանիշները, հատկապես՝ տարիքային ցենզը և դրա հաշվարկման հիմքերը, օրենքում հատուկ սահմանված չէ.

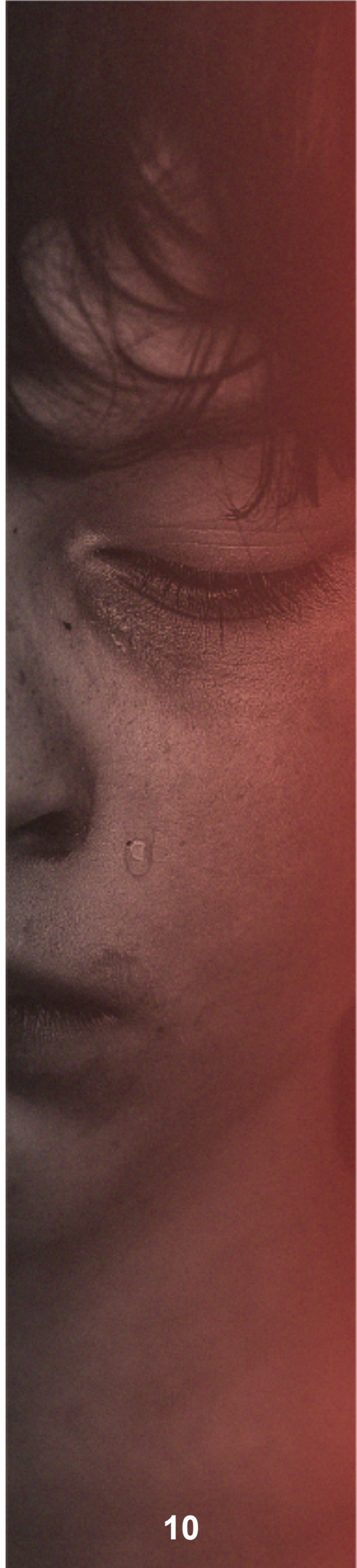

ընդամենը 59-րդ հոդվածի 4-րդ մասում սահմանված է, որ անչափահաս կամ անգործունակ տուժողի իրավունքները սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով նրա փոխարեն իրականացնում է նրա օրինական ներկայացուցիչը:

Անչափահասին տուժող ճանաչելու չափանիշների, մասնավորապես՝ տարիքային ցենզի և դրա հաշվարկման հիմքերի պարզաբանումը, անչափահաս տուժողների քրեադատավարական իրավունքների և պարտականությունների իրացման հարցում ունի սկզբունքային նշանակություն, քանի որ քրեադատավարական օրենսդրության տարբեր նորմերի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ անչափահաս տուժողների իրավունքների ու պարտականությունների ծավալը և բովանդակությունը հաճախ կախվածության մեջ է գտնվում նրա տարիքից: Օրինակ, ՀՀ քր. դատ. օր-ի 207-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ մինչև 16 տարեկան երեխաների հարցաքննությանը պարտադիր է մանկավարժի մասնակցությունը կամ 207-րդ հոդվածի 4-րդ մասը սահմանում է, որ տասնվեց տարին չլրացած տուժողին բացատրվում է գործին վերաբերող ամեն ինչի մասին ճշմարտացիորեն պատմելու նրա պարտականությունը, բայց նա չի նախազգուշացվում ցուցմունքներ տալուց հրաժարվելու կամ խուսափելու կամ ակնհայտ սուտ ցուցմունքներ տալու համար օրենքով սահմանված պատասխանատվության մասին և այլն:

Համընդհանուր իրավական առումով անչափահասն այն անձն է, ով չի հասել որոշակի տարիքի, որի հետ օրենքը կապում է նրա լիարժեք քաղաքացիաիրավական գործունակությունը, այսինքն՝ լրիվ ծավալով Սահմանադրությամբ և այլ իրավական ակտերով իրեն տրված սուբյեկտիվ իրավունքները, ազատությունները

և այլ իրավաբանական պարտականություններն իրականացնելու հնարավորությունը⁶:

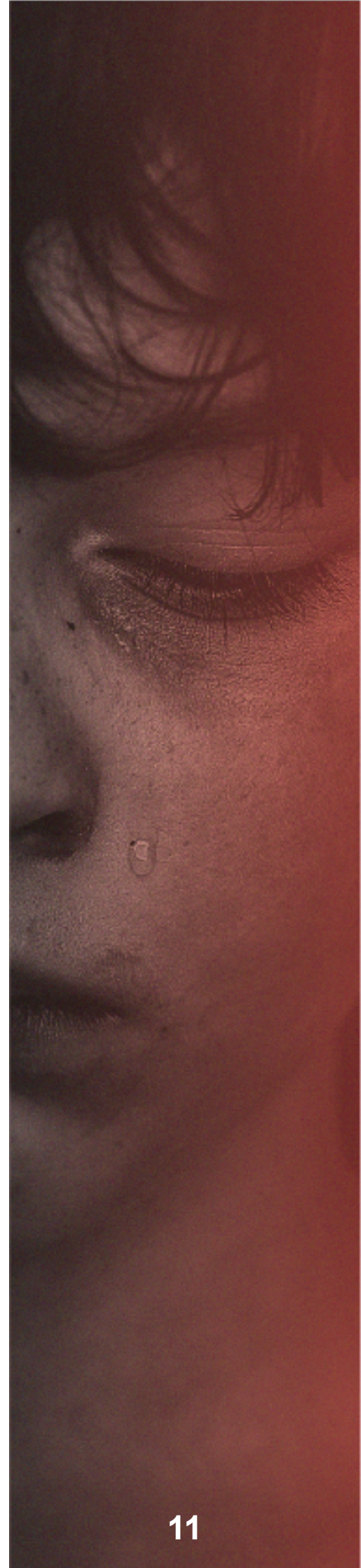
ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 24-րդ հոդվածը սահմանում է, որ քաղաքացու գործունակությունը (իր գործողություններով քաղաքացիական իրավունքներ ձեռք բերելու և իրականացնելու, իր համար քաղաքացիական պարտականություններ ստեղծելու ու դրանք կատարելու քաղաքացու ունակությունը) լրիվ ծավալով ծագում է չափահաս, այսինքն՝ տասնութ տարեկան դառնալու պահից:

Նույն օրենսգրքի 29-րդ հոդվածը կարգավորում է մինչև տասնչորս տարեկան անչափահասների (փոքրահասակների) գործունակության հետ կապված հարցերը, իսկ 30-րդ հոդվածը՝ տասնչորսից մինչև տասնութ տարեկան անչափահասների գործունակության հետ կապված հարցերը: Թեև քաղաքացիական օրենսգիրքը սահմանում է նաև քաղաքացու գործունակություն ձեռք բերելու այլ տարիքային չափանիշներ և պայմաններ ևս, սակայն դրանք էական չեն սույն հետազոտության համատեքստում, ուստի դրանց չենք անդրադառնում, քանի որ մեր խնդիրն էր պարզել այն, թե ՀՀ իրավական համակարգում անչափահաս ասելով մինչև որ տարիքային խումբը պետք է հասկանալ:

Այսպիսով, անչափահաս տուժող ասելով պետք է հասկանալ մինչև 18 տարեկան երեխաներին, ում քրեական օրենսգրքով չթույլատրված արարքով

---

⁶Տ՛ի Мельникова Э.Б., Ювенальная юстиция: проблемы уголовного права, уголовного процесса и криминологии. М., 2000, с. 10-11.

անմիջականորեն պատճառվել է ֆիզիկական, բարոյական կամ գույքային վնաս կամ կարող էր անմիջականորեն պատճառվել բարոյական, ֆիզիկական կամ գույքային վնաս, եթե ավարտվեր քրեական օրենսգրքով չթույլատրված արարք կատարելը:

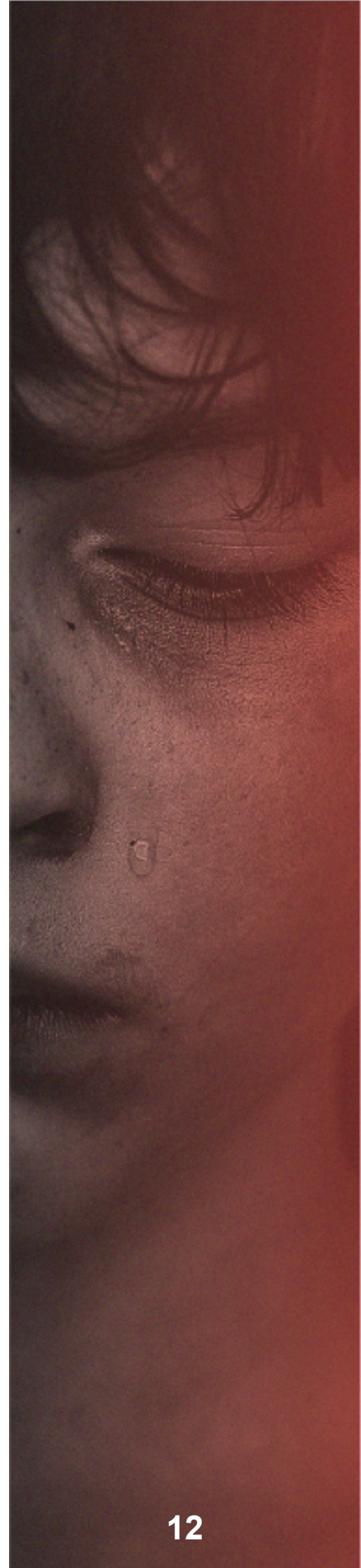
Տարիքի համատեքստում անչափահաս տուժող հասկացության նման մեկնաբանությունը համահունչ է նաև ՀՀ քրեական օրենսգրքին, որում թեև նույնպես տրված չէ «անչափահաս տուժող» հասկացությունը, իսկ տարբեր հանցակազմերում օգտագործվում են տարբեր հասկացությունների անչափահաս տուժողին բնորոշելիս (օրինակ, նորածին երեխա (*հոդվածներ 106-րդ, 166, 166.1, 167 և այլն*), *ակնհայտ տասնվեց տարին չլրացած անձ (հոդվածներ 140-րդ, 141-րդ, 142-րդ և այլն)*, *տասնչորս տարին չլրացած անձ (հոդված 141-րդ)*, *տասներկու տարին չլրացած անձ (հոդված 142-րդ) և այլն*), սակայն տարիքային չափանիշի համատեքստում խոսքը մինչև 18 տարեկան երեխաների մասին է:

Անչափահաս տուժող հասկացության նման մեկնաբանությունը համահունչ է նաև միջազգային չափանիշներին:

Այսպես, «Երեխայի իրավունքների մասին» 1989 թվականի նոյեմբերի 20-ի ՄԱԿ-ի կոնվենցիայի⁷ (այսուհետ նաև՝ Կոնվենցիա) 1-ին հոդվածում ևս սահմանվում է, որ երեխա է համարվում տասնութ տարին չլրացած յուրաքանչյուր անձ, եթե նրա նկատմամբ կիրառվող օրենքով նա չափահասության

---

⁷Կոնվենցիան Հայաստանի Հանրապետության համար ուժի մեջ է մտել 1993 թվականի հուլիսի 22-ից:

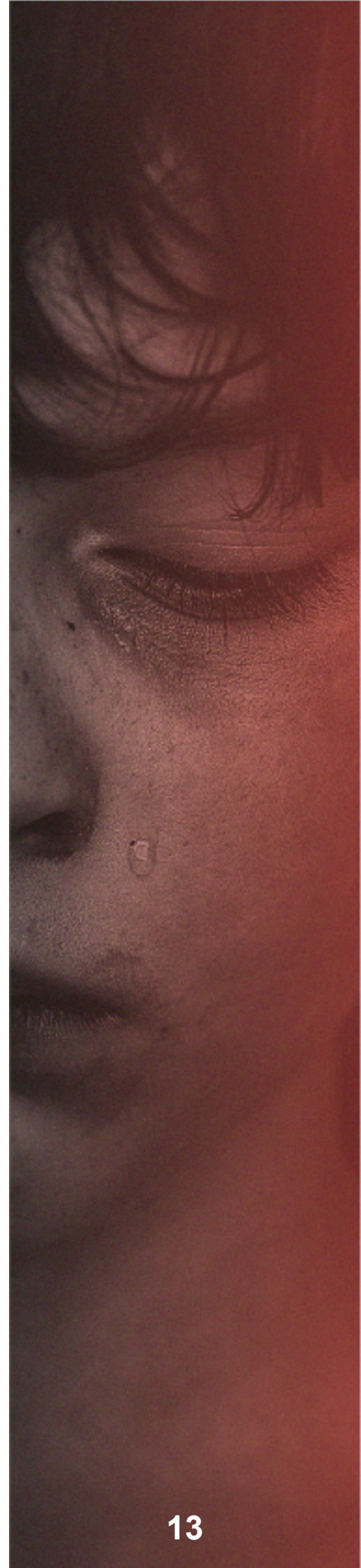
չի հասնում ավելի վաղ⁸, իսկ Կոնվենցիայի համալիր վերլուծությունից հետևում է, որ այն հավասարապես վերաբերելի է նաև հանցագործության գոհ երեխաներին, ինչը նշանակում է, որ այդ հասկացությունը վերաբերելի է նաև քրեադատավարական հարաբերությունների տիրույթում հայտնված երեխա տուժողներին:

ՄԱԿ-ի ուղենիշների 9-րդ կետի «ա» ենթակետի համաձայն՝ «հանցագործությունից տուժած և հանցագործության վկա երեխա» արտահայտությունը վերաբերում է 18 տարին չլրացած երեխաներին ու դեռահասներին, ովքեր տուժել են հանցագործությունից կամ ականատես են եղել հանցագործությանը՝ անկախ կատարված իրավախախտման մեջ նրանց ունեցած դերից կամ ենթադրյալ իրավախախտների կամ իրավախախտների խմբերի՝ քրեական հետապնդման ընթացքում ունեցած կարգավիճակից:

Գործնական մեծ նշանակություն ունի նաև այն հարցի պարզաբանումը, թե ինչպիսի իրավաբանական փաստ պետք է հիմք ընդունել մինչև 18 տարեկան երեխային տուժող ճանաչելու և օրենքով նախատեսված անչափահաս տուժողի իրավունքների պաշտպանության լրացուցիչ երաշխիքներով ապահովելու համար, մասնավորապես՝ հանցանքը կատարելու պահին

---

⁸«Երեխա» հասկացության նման մեկնաբանությունն ամրագրված է նաև Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի միջոցների մասին 2005թ. ԵԽ-ի կոնվենցիայի 4-րդ հոդվածի «դ» կետում, ՄԱԿ-ի Անդրազգային կազմակերպված հանցավորության դեմ պայքարի կոնվենցիան լրացնող՝ 2000թ. Մարդկանց, հատկապես կանանց և երեխաների առևտրի կանխարգելման և խափանման և դրա համար պատժի մասին արձանագրության 3-րդ հոդվածի «դ» կետում, Երեխայի աշխատանքի վատթարագույն ձևերի մասին 1999թ. կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածում, ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 41-րդ հոդվածի 1-ին մասում, «Երեխայի իրավունքների մասին» 1996թ. մայիսի 29-ի ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածում և այլ միջազգային և ազգային ակտերում:

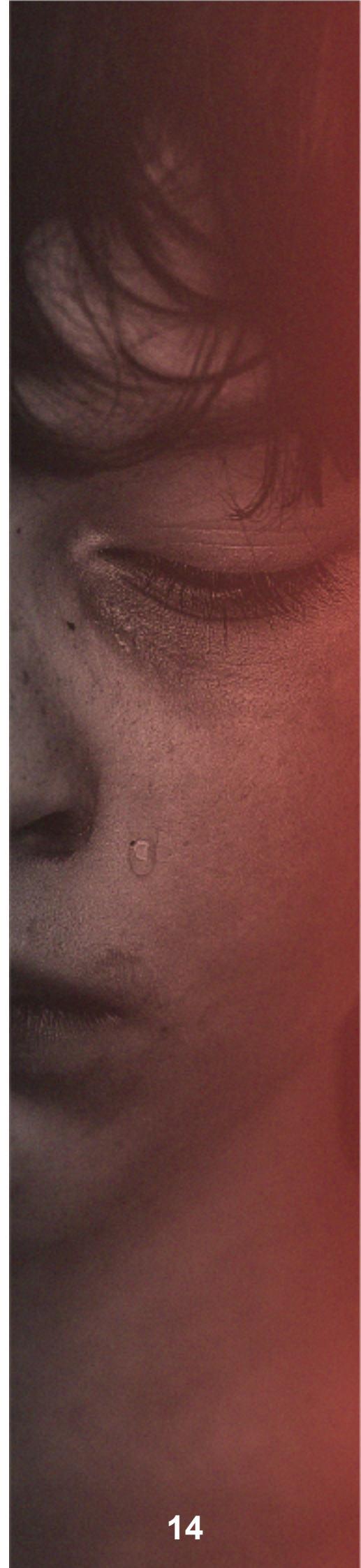

անչափահաս լինելով, թե՞ քննչական կամ դատավարական այս կամ այն գործողությունը կատարելու կամ որոշումը կայացնելու փաստը: Այս հարցադրման եռթյունն այն է, որ օրինակ, հանցանք կատարած անչափահասների նկատմամբ հատուկ վարույթի (ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 50-րդ գլուխ) կարգ կիրառելու համար, ըստ ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 439-րդ հոդվածի 1-ին մասի, հիմք է ընդունվում ոչ թե այն փաստը, որ վարույթի իրականացման պահին հանցանքի կատարման մեջ կասկածվող կամ մեղադրվող անձն անչափահաս է, այլ այն, որ նա հանցանքը կատարել է մինչև 18 տարին լրանալը՝ անկախ վարույթի պահին նրա փաստացի տարիքից: Այսինքն, հիշյալ նորմի իմաստով անչափահաս կասկածյալ կամ մեղադրյալ ասելով հասկացվում է մինչև 18 տարեկանը հանցանք կատարած երեխան՝ անկախ նրանից, թե երբ է կայացվում քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը, երբ է նա ներգրավվում որպես մեղադրյալ, երբ է կազմվում մեղադրական եզրակացությունը և այլն:

Կարծում ենք՝ տուժողների վերաբերյալ նման մոտեցումը չի կարող կիրառելի լինել, քանի որ տուժողների հանցանք կատարելու պահին անչափահաս լինելու փաստին օրենքում հատուկ դատավարական նշանակություն չի տրվել, այն առավելապես քրեաիրավական նշանակություն ունի, քանի որ ՀՀ քրեական օրենսգրքում առկա են մի շարք հանցակազմեր, որոնցում՝ անչափահասի նկատմամբ հանցանքի կատարումը նկարագրված է որպես հիմնական հանցակազմի պարտադիր հատկանիշ կամ արարքը որակյալ դարձնող հատկանիշ և այլն:

Դատավարական իրավունքների և պարտականությունների ձեռք բերման և իրացման տեսանկյունից կարևոր է, որպեսզի կոնկրետ քննչական

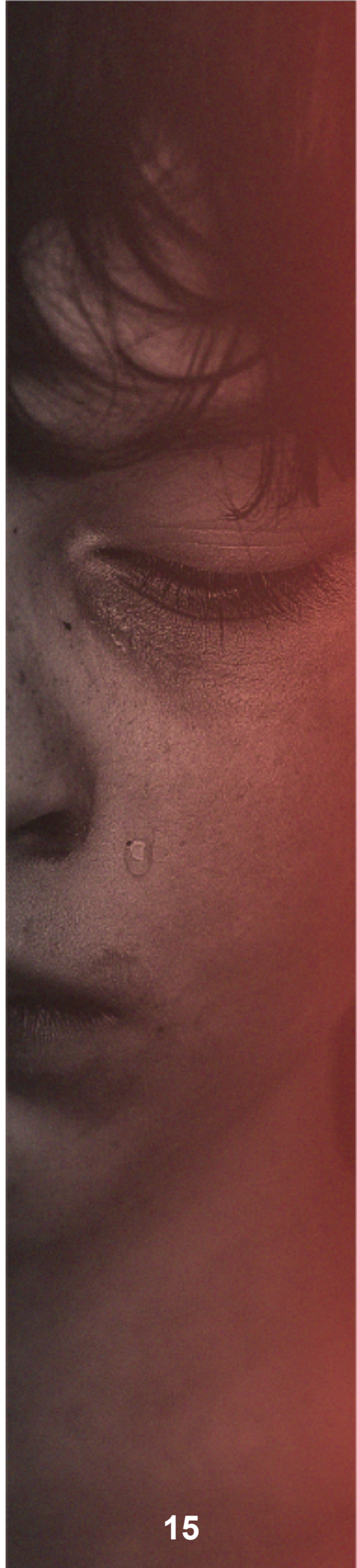

կամ դատավարական գործողությունը կատարելու կամ որոշումը կայացնելու պահին տուժողը լինի անչափահաս, ընդ որում՝ կոնկրետ գործողությամբ կամ որոշմամբ պայմանավորված օրենքում հատուկ սահմանված տարիքի հասած անչափահաս, այլ ոչ թե հանցանքի կատարման պահին անչափահաս⁹: Հնարավոր է, որ հանցանքի կատարման պահին տուժողը լինի անչափահաս, սակայն քննության փուլում արդեն լինի չափահաս կամ այն տարիքի, որի հետ օրենսդիրը որևէ հատուկ կանոն կիրառելու վերաբերյալ կարգավորում չի սահմանել, ինչը նշանակում է, որ նա չի կարող օգտվել անչափահաս տուժողի համար երաշխավորված հատուկ կանոններից (օրենսդրական կարգավորումներից պարզ է դառնում, որ հիմնական առանձնահատկությունները վերաբերում են մինչև 16 տարեկան երեխաների իրավունքների ապահովմանը): Այս հետևության համար հիմք է հանդիսանում, մասնավորապես ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 4-րդ հոդվածի կարգավորումներն առ այն, որ քրեական գործերով վարույթը կարգավորվում է քրեական դատավարական այն օրենքով, որը գործում է համապատասխանաբար հետաքննության, նախաքննության կամ գործը դատարանում քննելու ժամանակ (այլ ոչ թե այն օրենքով, որը գործել է հանցանքը կատարելու ժամանակ):

Անչափահաս տուժողի իրավունքների և օրինական շահերի ապահովման համատեքստում

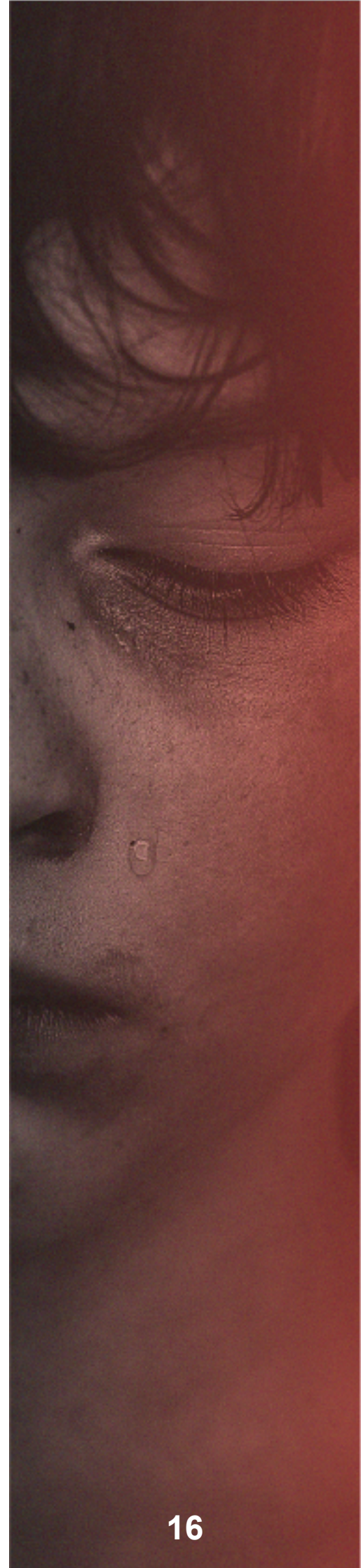
⁹Եթե հանցանքի կատարման պահի և դրա առթիվ իրականացվող վարույթի միջև ժամանակային խզում չկա կամ քիչ է, որի ընթացքում երեխայի տարիքի փոփոխություն տեղի չի ունենում, ապա այն կարող է էական նշանակություն չունենալ. այն կարևոր է, եթե ժամանակային խզման արդյունքում տուժողը հասնում է այնպիսի տարիքի, որի դեպքում օրենքի հատուկ կանոնները դառնում նրա համար ոչ կիրառելի:

կարևոր նշանակություն ունի նաև հանցագործությունից վնաս կրած երեխային տուժող ճանաչելու հիմքերի պարզաբանման հարցը, քանի որ երեխային տուժող ճանաչելու հարցում առկա է որոշակի բարդություն, որը պայմանավորված է քրեաիրավական և քրեադատավարական հասկացությունների անհամապատասխանությամբ:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 58-րդ հոդվածից հետևում է, որ ֆիզիկական անձին տուժող ճանաչելու հիմքերն են հանցագործությամբ նրան անմիջականորեն պատճառված գույքային, ֆիզիկական կամ բարոյական վնասի առկայության փաստը, իսկ չավարտված հանցագործության դեպքում՝ այդպիսի վնասների պատճառման վտանգը, մինչդեռ ՀՀ քրեական օրենսգրքում սահմանված մի շարք հանցակազմերի վերլուծությունից հետևում է, որ երեխաների դեմ ուղղված հանցագործությունների հետևանքով հնարավոր են այնպիսի վնասների պատճառում, որոնք դուրս են գույքային, բարոյական կամ ֆիզիկական վնաս հասկացություններից: Օրինակ, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 170-րդ և 172-րդ հոդվածներում խոսվում է այդ հոդվածներով նախատեսված հանցագործությունների կատարման հետևանքով երեխայի իրավունքների և օրինական շահերի էական խախտման մասին, իսկ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 166.1-րդ և 173-րդ հոդվածներում օրենսդիրը հանցագործության որևէ հետևանք (վնասի տեսքով) չի նկարագրել, քանի որ հանցակազմը ձևական է, սակայն այդ երկու դեպքում էլ երեխաների նկատմամբ տեղի է ունենում բռնություն և խախտվում են նրանց իրավունքներն ու օրինական շահերը: Դրանք երեխաների նկատմամբ իրականացվող ոտնձգության այնպիսի հետևանքներ են, որոնք ուղղակի չեն տեղավորվում քրեական

դատավարության օրենսգրքով սահմանված տուժող ճանաչելու հիմք հանդիսացող երեք տեսակի վնասների բովանդակության մեջ:

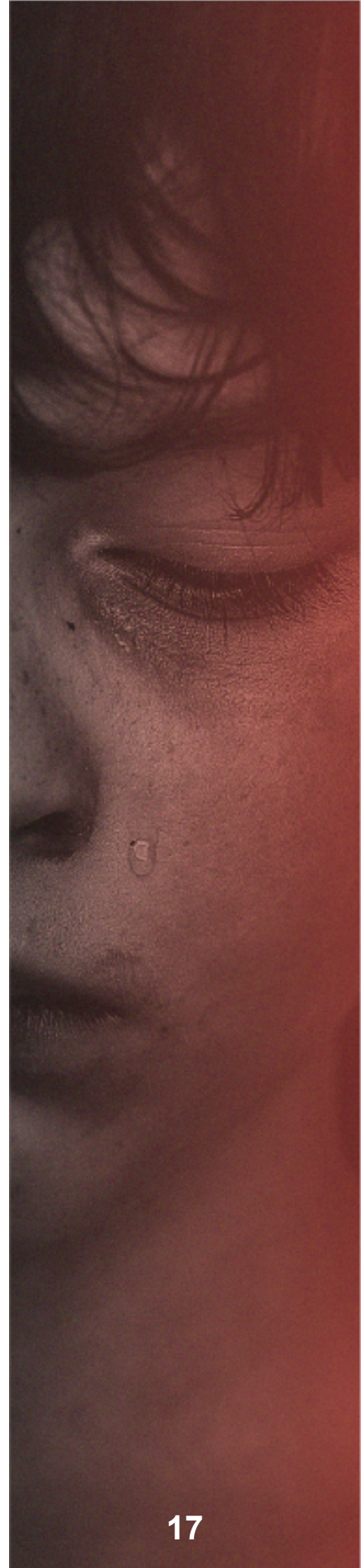
Քննարկվող համատեքստում քրեադատավարական օրենսգրքի կարգավորումները հակասում են նաև միջազգային չափանիշներին, որոնք ևս տուժող ճանաչելու համար նախատեսում են առավել լայն հիմքեր, քան գույքային, բարոյական և ֆիզիկական վնասն է:

Ինչպես արդեն նշել ենք 1-ին թեմայում, ԱՅԿ Երեխաների նկատմամբ բռնության կանխարգելման խորհրդի կողմից տրված բնորոշման համաձայն՝ «Երեխաների նկատմամբ բռնությունը նշանակում է երեխայի առողջության, կյանքի, զարգացման, ինքնության իրական կամ պոտենցիալ վտանգման հանգեցնող ֆիզիկական և/կամ հոլզական դաժանության, սեռական բնույթի գործողություններ կամ անտեսման կամ բարձիթողության արարքներ՝ օգտվելով կարգավիճակից կամ պաշտոնից բխող լիազորություններից և չարաշահելով երեխայի վստահությունը»:

ԵՄՆԿ «Տուժողի դերը քրեական իրավունքում և դատավարությունում» թիվ (85)11 հանձնարարականում¹⁰ սահմանված են վնասների հետևյալ տեսակները՝ ֆիզիկական, հոգեբանական, նյութական և սոցիալական, իսկ 1985 թվականի նոյեմբերի 29-ին ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի ընդունած «Իշխանության չարաշահման և հանցագործության զոհերի համար արդարադատության հիմնական ակզբունքների» Յոչակագրում¹¹ «հանցագործության զոհ» եզրույթի տակ հասկացվում են այն անձինք, որոնց կոլեկտիվ

¹⁰<http://docs.cntd.ru/document/90199464>

¹¹<http://docs.cntd.ru/document/901739105>

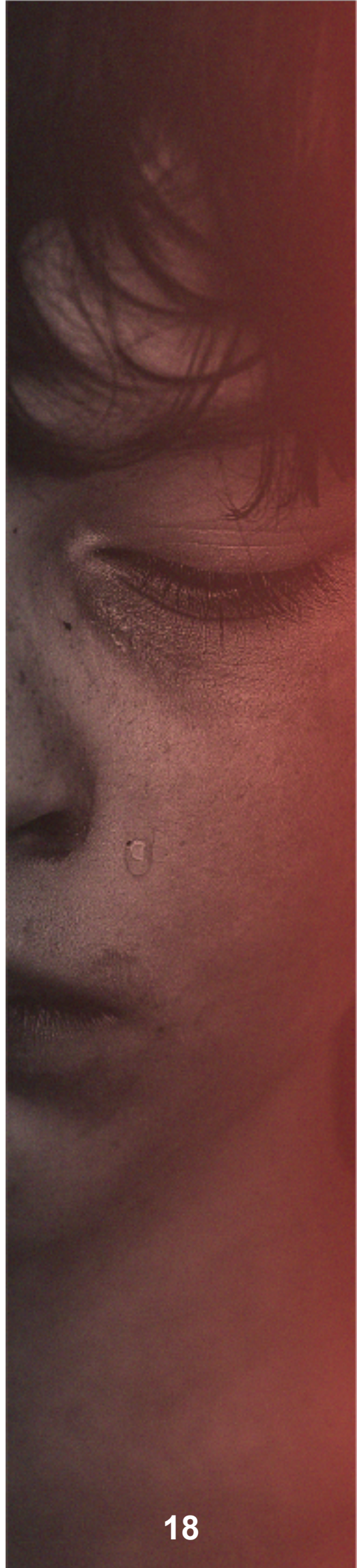

կամ անհատական պատճառով Է վնաս, ներառյալ մարմնական վնասվածք կամ բարոյական վնաս, Էմոցիոնալ տանջանքներ, նյութական վնաս կամ հիմնական իրավունքների Էական սահմանափակում (...) (1-ին կետ):

Ելնելով վերոգրյալից և հիմք ընդունելով այն մոտեցումը, որ անձի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունը քրեական դատավարությունում պետք է իրականացվի ոչ թե նրան ձևական առումով այս կամ այն դատավարական կարգավիճակ տալով, մասնավորապես՝ տուժող ճանաչելով, այլ որոշակի Էական հատկանիշների առկայության դեպքում, որոնք բնութագրում են այդ անձի փաստացի կարգավիճակը՝ որպես համապատասխան իրավունքների պաշտպանության կարիք ունեցողի, գտնում ենք, որ երեխային տուժող ճանաչելիս պետք է ԶԶ քր. դատ. օր.-ի 58-րդ հոդվածում սահմանված տուժող ճանաչելու դատավարական հիմքերը լայն մեկնաբանել և արհեսատական խոչընդոտ չստեղծել երեխային տուժողի դատավարական կարգավիճակ տալու հարցը լուծելիս:

Հիմք ընդունելով ԶԶ վճռաբեկ դատարանի 2013թ. փետրվարի 15-ի թիվ ԵԿԴ/0077/11/12 որոշման մեջ ձևավորած այն դիրքորոշումը, որ «քրեական վարույթում անհնար է իրականացնել դատավարական իրավունքներ և պարտականություններ՝ առանց դատավարության մասնակից լինելու, իսկ հանցագործության հետևանքով վնաս կրած անձի դեպքում արդյունավետ մասնակցությունը հնարավոր է միայն վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից վերջինիս տուժող ճանաչելու վերաբերյալ որոշում կայացնելուց հետո», կարծում ենք՝ անհրաժեշտ է նախևառաջ անդրադառնալ տուժող ճանաչելու և

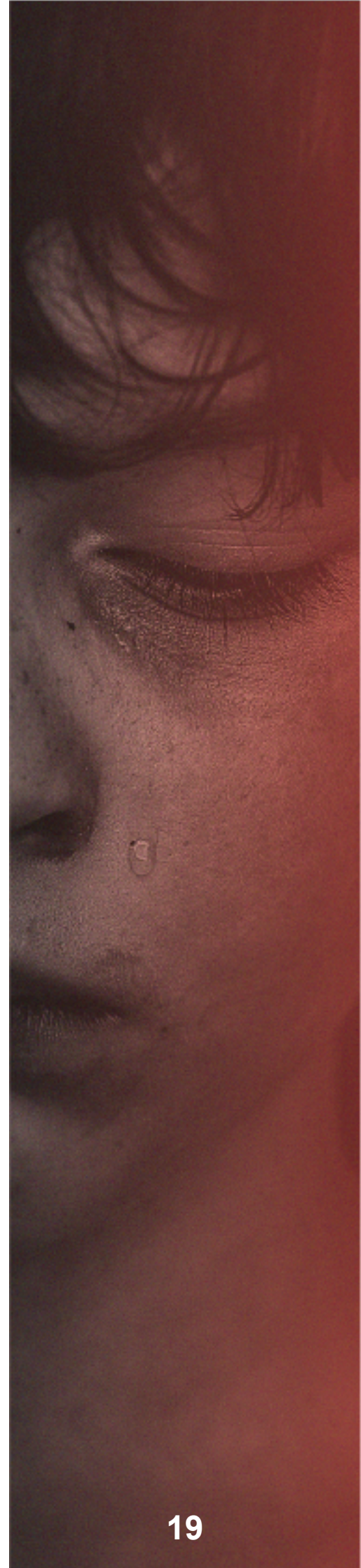

դրանով պայմանավորված այդ կարգավիճակից բխող իրավունքներից ու պարտականություններից օգտվելու պահը որոշելու հարցին:

ՀՀ քր. դատ. օր.-ի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ տուժող ճանաչելու հարցում օրենսդիրը սահմանել է տարբերակված մոտեցում:

Նախևառաջ, տուժող ճանաչելու հարցը պարտավոր է լուծել վարույթն իրականացնող մարմինը *ex officio*, ընդ որում՝ քրեական գործ հարուցելու հետ մեկտեղ: Այս հետևությունն ուղղակիորեն բխում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 182-րդ հոդվածի 3-րդ մասից, որի համաձայն, եթե քրեական գործ հարուցելու պահին հայտնի է հանցագործությունից տուժած անձը, քրեական գործ հարուցելու հետ միաժամանակ այդ անձը ճանաչվում է տուժող, իսկ եթե հանցագործության մասին հաղորդման հետ միաժամանակ ներկայացված է քաղաքացիական հայց, ապա այդ անձը նույն որոշմամբ ճանաչվում է նաև քաղաքացիական հայցվոր:

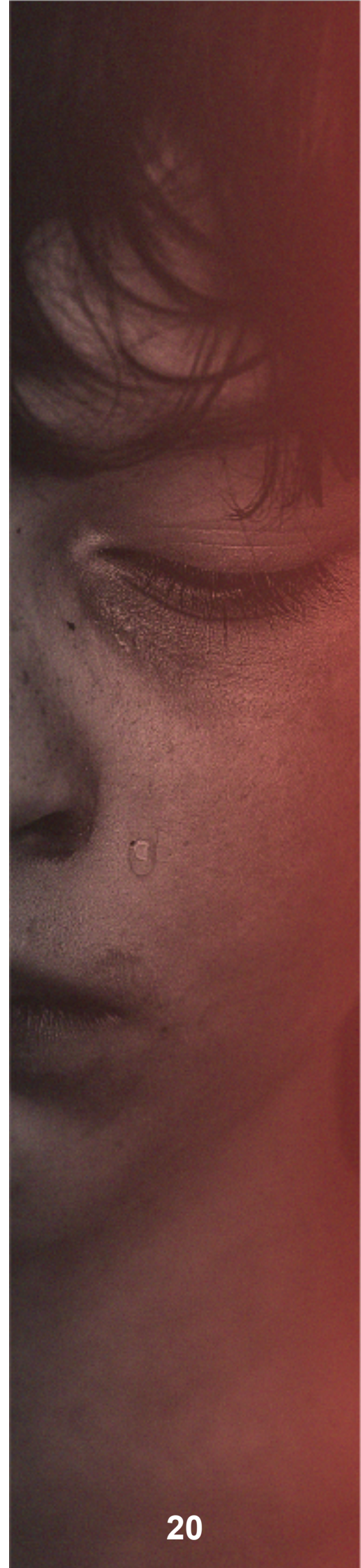
Օրենսդիրը չի սահմանափակվել միայն վերոնշյալ կարգավորմամբ և սահմանել է տուժող սուբյեկտի քրեադատավական հարաբերություններում հանդես գալու այլ կառուցակարգ ևս: Խոսքը, մասնավորապես, ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 100-րդ հոդվածում սահմանված այն կարգավորման մասին է, որի համաձայն դատավարության մասնակից չհանդիսացող ցանկացած անձ, քր. դատ. օրենսգրքով նախատեսված հիմքերի առկայության դեպքում, իրավունք ունի պահանջելու իրեն ճանաչել տուժող, նրա օրինական ներկայացուցիչ կամ ներկայացուցիչ և այլն (մաս 1-ին):

Այս կարգավորումը հանդիսանում է տուժողի իրավունքների և օրինական շահերի ապահովման լրացուցիչ երաշխիք, քանի որ ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ գործնականում տարբեր օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ պատճառներով հաճախ հանցագործությունից փաստացի տուժած անձին վարույթն իրականացնող մարմինը տուժող չի ճանաչում և դրանով իսկ նրան զրկում է տուժողի դատավարական կարգավիճակից բխող իրավունքներից:

Երեխային ժամանակին տուժող ճանաչելու հարցի լուծումը Էական նշանակություն ունի նրա իրավունքների պաշտպանության հարցում, այն առումով, որ ըստ ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 59-րդ հոդվածի 4-րդ մասի, երեխայի իրավունքները նրա փոխարեն իրականացնում է նրա օրինական ներկայացուցիչը, իսկ նա քրեական վարույթում ներգրավվում է տուժող ճանաչվելուց հետո:

1. Մարաբյան Ս. Քրեական դատավարությունում հայց հարուցելու և հայցվոր ճանաչելու հիմնահարցերն ըստ ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծի // ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագծի հիմնախնդիրներին նվիրված գիտական հոդվածների ժողովածու, Երևան, 2014, էջեր 374-401 // <http://www.ysu.am/files/Book-gr-dat-metodakan.pdf>
2. Мельникова Э.Б., Ювенальная юстиция: проблемы уголовного права, уголовного процесса и криминологии. М., 2000 // <http://lawlibrary.ru/izdanie25850.html>
3. Красиков А.Н., Сущность и значение согласия потерпевшего в советском уголовном праве // под ред. проф. И.С. Ноя, Саратов, 1976 // <https://search.rsl.ru/ru/record/01006990484>
4. Божьев В. Предпосылки обеспечения интересов потерпевшего в уголовном процессе// Законность, 2005, N 11 // <https://www.lawmix.ru/comm/240>
5. ՌԴ սահմանադրական դատարանի 2005 թվականի հունվարի 18-ի թիվ 131-Օ որոշումը, <http://www.rg.ru/2005/06/15/opredelenie-ks-dok.html>
6. «Երեխայի իրավունքների մասին» 1989 թվականի նոյեմբերի 20-ի ՄԱԿ-ի կոնվենցիա // arlis.am
7. «Տուժողի դերը քրեական իրավունքում և դատավարությունում» թիվ (85)11 հանձնարարականում // <http://docs.cntd.ru/document/90199464>

Լրացուցիչ մեդիա-լյութերը
նախատեսված են Ձեզ
հետաքրքրող կյուբի մասին
հավելյալ գիտելիքներ
ստանալու համար:

8. 1985 թվականի նոյեմբերի 29-ին ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի ընդունած «Իշխանության չարաշահման և հանցագործության զոհերի համար արդարադատության հիմնական ակգբունքների» Յոչակագիր // <http://docs.cntd.ru/document/901739105>
9. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2013թ. փետրվարի 15-ի թիվ ԵԿԴ/0077/11/12 որոշում // datalex.am,
10. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի մարտի 26-ի թիվ ԵՇԴ/0097/01/09 որոշում // datalex.am

